

ubylo, což je překvapivé zjištění ne tak pro ornitology jako spíš pro ochránářsky naladěnou veřejnost, předpokládající „rajské období“ v daleké minulosti a od té doby úpadek. Spektrum hnízdících druhů však bylo poněkud jiné a ne všechny dnes podivně působící údaje o tehdejších hnízděních je nutno kriticky pominout jako nevěrohodné či nedoložené – každý z nás má jaksi podvědomě dojem, že svět začal až s ním a jeho generací.

Vzhledem k tomu, že areály druhů v čase spíše pulzují, než se posouvají jedním směrem, bylo by možná lépe na tyto údaje z dáv-

nověku české ornitologie pohlížet vstřícněji. Někdy lze vystopovat velmi věrohodnou příčinu, související nejčastěji se způsobem obhospodařování krajiny člověkem a změnou ve spektru nabízených biotopů, jindy je však obtížné potlačit dojem, že se druhu prostě „zachce“ a areál podstatně rozšíří – pro expanzi hrdličky zahradní do střední Evropy, nota bene v období třeskutých zim čtyřicátých let, existovalo asi tolik klimatických předpokladů jako pro invazi Angličanů do Indie v 18. a 19. století – i tu je velmi obtížné vysvětlovat jejich nároky na biotop a klima. ♪

Ekonomie manželství:

Proč zvítězila monogamie, ač ji nikdo nechtěl¹

PETR HOUDEK

Dnešní světová dominance instituce monogamního manželství je záhadou. V naprosté většině kultur v zaznamenané lidské historii bylo mužům dovoleno získat výlučný přístup k sexu – tj. oženit se – s tolika ženami, na kolik jim jejich bohatství či společenský status stačil. Zejména autokratické říše typické úzkou skupinou mocných a zámožných a záplavou chudiny byly (a jsou) proslulé obrovskými harémy svých vládců. A jelikož polygynie nese největší výhody vládnoucím mužům – a ti vždy určují normy či alespoň zákony země –, je s podivem, že dnes je víceženství trestné a většina světové populace praktikuje (či se alespoň hlásí k) monogamii.

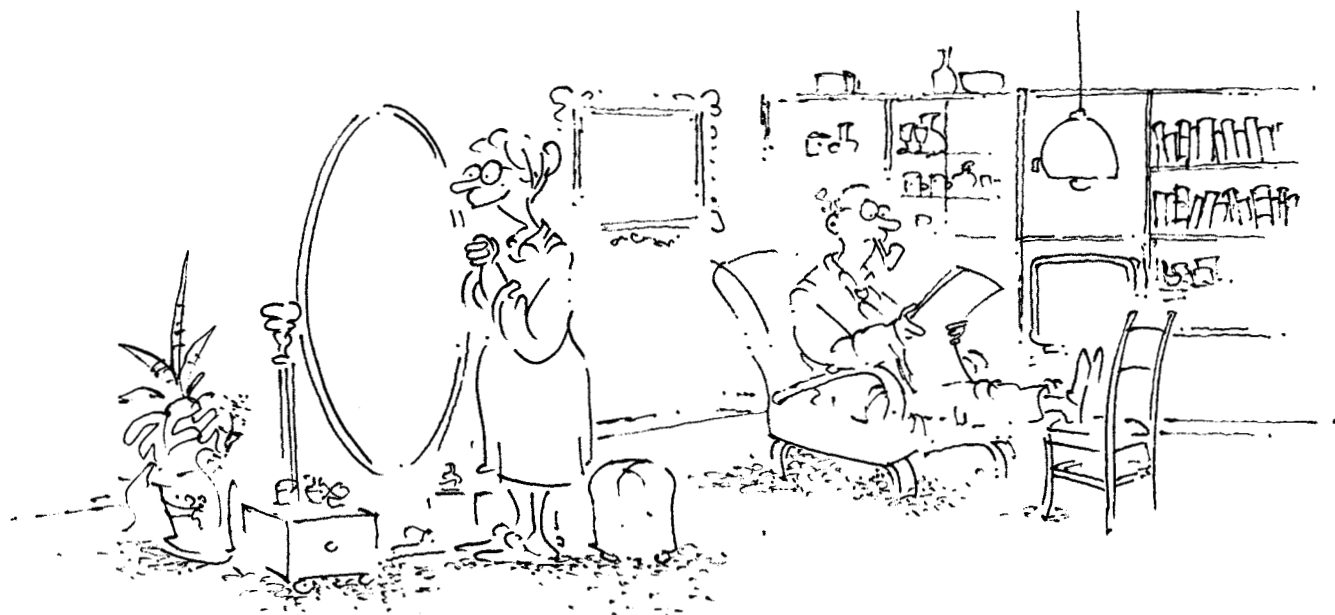
Formální instituce téměř výlučného dlouhodobého vztahu jednoho muže a jedné ženy

proto musela nést soudobým typům společnosti výhody nad polygynnými kulturami a zároveň musí i dnes překonávat zájem třídy nejmocnějších. Čím je tedy většina soudobých národů tak specifická?

Řekni, kde ty ženy jsou...

Specifikum je zejména v razantně větším podílu nejbohatších členů společnosti. Zůstala-li by možnost polygynních manželství, odčerpali by nejvlivnější muži značnou část nabídky žen a na masu méně majetných by jednoduše nevěsty nezbyly. A vyšší intrasexuální konkurence bohužel málokdy vedla k rozkvětu kultury, vědeckým inovacím a růstu vzdělanosti – jak by očekávali optimisté – ale zdá se, že vždy směřovala k na-

Ing. Petr Houdek viz Vesmír 91, 46, 2012/1.



JSEM TAK ŠTĚSTNÁ! MŮJ NÁVRH, ŽE POTŘEBUJI NOVÉ BOTY, PROŠEL DO DRUHÉHO ČTENÍ!



MÁME TADY PĚKNEJ BINEC! KDE SE TU VZALO TĚCH PĚT MILIONŮ KORUN?!

prostému opaku. Nejsou-li naše základní potřeby splněny, rozhodujeme se krátkozrace a rizikově.

Jak naznačují mezinárodní srovnání i historická data, při nedostatku žen svobodní muži z nízkých sociálních tříd začali více diskontovat budoucnost – tj. vyhledávali okamžitá uspokojení na úkor větších budoucích – a byli ochotnější účastnit se i velmi rizikových aktivit, které mají potenci zvýšit jim okamžitě sociální status či dostupnost sexu. A na takové podmínky musela i vyšší třída reagovat rizikovějším chováním, vědoma si nárůstu nebezpečného chování chudých. Výsledkem byly stoupající míry vražd, krádeží, únosů, znásilnění a prostituce, stejně jako revolučnějších politických akcí. Co by ukazatel obecné frustrace se rozšiřovalo i zneužívání drog, zejména alkoholu. Ekonomicko-antropologicko-biologický tým vědců, Joseph Henrich, Robert Boyd a Peter Richerson, pak na základě analýzy více než stovky kultur obývajících prostory od argentinské pampy po australskou buš ukazuje, že monogamie umožní téměř každému muži přístup k sexu, či – chcete-li – k potenciálnímu otcovství, čímž se frekvence uvedených negativních jevů sníží.²

Bohatí a ženatí, nebo chudí a svobodní, jiné cesty není

I dnes lze vysledovat, jak pohlavní index (podíl mužů a žen) ovlivňuje krátkozraké jednání. Letos publikovaný výzkum Vlada Griskeviciuse a kolegů zaměřený na 120 měst v USA ukázal, že čím je index vyšší, tj. na každou svobodnou ženu vychází více svobodných mužů, tím více kreditních karet obyvatelstvo dané oblasti vlastní a tím větší dluhy na nich akumulovalo.³

Pro finančně ne-až-tak-znalé: dlouhodobé dluhy na kreditních kartách jsou vůbec nejméně výhodné druhy úvěrů. Ač jejich vlastníci mohou *de facto* okamžitě čerpat peníze a platí za ně zprvu nízké úroky, nesplátí-li je do krátké doby, půjčky se transformují do abnormálně vysoce úročeného úvěru.

Frekventované užívání kreditních karet a vysoké dluhy na nich lze proto přímo interpretovat jako nadměrné upřednostňování okamžité odměny – koupě spotřebních statků, s neúměrně vysokými budoucími náklady – splácení obřího úvěru (podobnost s konzumací drog není náhodná, u nich také závislí smění řadu let budoucího kvalitního života za úžasný okamžitý pocit po dávce). Navazující experimenty Griskeviciusova týmu pak naznačují, že kreditní karty (zne)užívají především mladí muži snažící se upoutat okázalou spotřebou menší nabídku svobodných žen: čím intenzivnější nedostatek žen, tím vyšší je průměrná útrata za večere na schůzkách, stejně jako roste počet karátů na zásnubních prstenech.

Řady hrobů v zákrytu

Podobně lze ukázat, že i v současnosti je se svatbou spojen poloviční pokles pravděpodobnosti, že ženatý muž nato spáchá násilný či majetkový trestný čin.⁴ Biologickým mechanismem stojícím za vyšší rizikovou averzí ženatých je patrně pokles bazální hladiny testosteronu, k němuž u mužů dochází po navázání dlouhodobého svazku s ženou či po pořízení potomka.⁵ Tento fakt má ilustrativní projev u pojištění vozidel, když ženatí muži platí podstatně nižší pojistné než jejich srovnatelní svobodní kolegové. Pakliže se muž rozvede či ovdoví, rizikové chování u něj opětovně vzroste.

**Kresby na této dvoustraně
© Vladimír Renčín.**

1) Článek je částí jedné kapitoly z připravované knihy *Ekonomie sexu* a je upřímně věnován paní J. V. Pospíšilové-Šteflové z Valtic, která nevěřila, že „mezilidské potažmo mezinárodní či jiné až globální vztahy se dají vysvětlit sexem“ (Vesmír 91, 65, 2012/2).

2) Henrich J., Boyd R., Richerson P. J.: The puzzle of monogamous marriage. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences* 367, 657-669, 2012/1589. Studie je inspirována většinou argumentace tohoto textu a motivovaní čtenáři v ní naleznou detailnější rozvedení celé problematiky.

3) Griskevicius V., Tybur J. M., Ackerman J. M., Delton A. W., Robertson T. E., White A. E.: The financial consequences of too many men: Sex ratio effects on saving, borrowing, and spending. *Journal of Personality and Social Psychology* 102, 69-80, 2012/1.

4) Sampson R. J., Laub J. H., Wimer C.: Does marriage reduce crimes? A counterfactual approach to within-individual causal effects. *Criminology* 44, 465-508, 2006/3.

5) Gray P. B., Jeffrey Yang C.-F., Pope H. G.: Fathers have lower salivary testosterone levels than unmarried men and married non-fathers in Beijing, China. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences* 273, 333-339, 2006/1584.



JÁ UŽ OPRAVDU NEVÍM, NA ČEM SE DÁ ŠETŘIT. SNAD NA LÁSCE K VLASTI!

Kresba
© Vladimír Renčín.

6) Edlund L., Li H., Yi J., Zhang J.: Sex ratios and crime: evidence from China's one-child policy. SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1136376>, 2008.

7) Gillath O., Landau M. J., Selcuk E., Goldenberg J. L.: Effects of low survivability cues and participant sex on physiological and behavioral responses to sexual stimuli. *Journal of Experimental Social Psychology* 47, 1219–1224, 2011/6. *Á propos*, pro tuto domněnku byli psychologové inspirováni úžasnou pampeliškovou studií zaměřenou na testování efektivnosti r- a K-strategií v závislosti na nebezpečnosti prostředí (r-strategové preferují kvantitu před kvalitou, takže za úspěch platí relativně vyšší úmrtnost svých potomků/semen, K-strategové se naopak zaměřují na limitovaný počet kvalitnějších potomků/semen). Studie uzavírá, že čím častěji je trávník sekán, tím více semen pampelišky produkuje a vůbec se zaměřují na rozmnožování než na vlastní růst – Gadgil M., Solbrig O. T.: The concept of r- and K-selection: evidence from wild flowers and some theoretical considerations. *American Naturalist* 106, 14–31, 1972/947.

8) Wei S.-J., Zhang X.: The Competitive Saving Motive: Evidence from Rising Sex Ratios and Savings Rates in China. *Journal of Political Economy* 119, 511–564, 2011/3, resp. Wei S.-J., Zhang X., Liu Y.: Status Competition and Housing Prices: Some Evidence from China, Working Paper dostupný na <http://ihome.ust.hk/~yfong/housing-1-6-2012.pdf>, 2012.

Názorné jsou i příklady z Indie a Číny, kde upřednostňování synů nad dcerami vedlo k vychýlení pohlavních indexů a následně i k značnému zvýšení kriminality. V Číně narostl pohlavní index za 16 let od roku 1988 z 1,053 na 1,095, míra trestných činů se nato téměř zdvojnásobila a za skoro 90 % všech přečinů stáli muži.⁶ Podobné statistiky najdeme i v Indii, přičemž v obou zemích nelze epidemii zločinnosti vysvětlit jen zvýšeným počtem mužů, ale právě tím, že se každý muž v průměru stal více riziko-vyhledávajícím, resp. násilnickým. Větší kriminalita v oblastech, kde je nedostatek žen, pak univerzálně tlumí obchod, turismus i rozvoj vzdělanosti.

Monogamie je dobrá pro hospodářskou dominanci

Omezená nabídka žen nadto motivuje muže oženit se se svou nastávající co nejdříve, takže klesá průměrný věk nevěst, s čímž ruku v ruce roste počet dětí na matku, závislost ženy na manželovi a nerovnost pohlaví se prohlubuje. Bohatí muži se nesoustředí na větší investice do svých existujících dětí, ale poptávají více žen a více dětí (mimořádně je dokázáno, že tito otcové mnohdy ani neznají jména všech svých potomků, kteří jsou častěji nemocní a hůře živení než děti ze srovnatelných monogamních domácností). Rodiny jsou nestálé, protože příbuznost v nich je rozptýlená (manželky si nejsou obvykle pokrevně příbuzné). Chudí muži, kteří nemají příležitost k rodičovským investicím, nejsou motivováni k úsporám vůbec, své zdroje přímo alokují do vysoce rizikových akcí, kriminality a zneužívání drog.

Zavedení monogamie – jak již správně očekáváte – tyto mechanismy obrací. Má-li téměř každý muž zajištěnu ženu, u většiny populace klesne vyhledávání nebezpečných akcí a upřednostňování současného uspokojení, naopak vznikne všeobecná potřeba dlouhodobých investic do rodiny, navyšuje

se míra úspor. Domácnosti se zaměřují na produkci kvalitnějších dětí, nikoliv kvantity dětí, u obou pohlaví roste pracovní produktivita a zprostředkovaně dochází i k většímu růstu ekonomiky. Monogamní manželství – resp. společenské normy zajišťující téměř každému členu společnosti dlouhodobého sexuálního partnera – tak bylo nutnou podmínkou, aby se společnost mohlo stát bohatou a rozvinutou ekonomikou.

Nádvakem se zdá, že kauzalita může být i oboustranná: zhoršují-li se vyhlídky hospodářství, roste-li nezaměstnanost a rozšiřuje-li se chudoba, muži začnou opět vyhledávat sexuální příležitosti bez ohledu na jejich dlouhodobé konsekvence. Psycholog Omri Gillath s kolegy tezi experimentálně nepřímo prokázal: když vystavili muže podnětům implikujícím jejich smrt, byli následně významně vzrušenější erotickými fotografiemi.⁷

Úspory jsou skvělá věc, zvláště když je pro nás našetřili rodiče

Teorie je to úhledná, leč predikce o budoucnosti z ní nejsou jednoznačné. Kupříkladu je-li země již poměrně bohatá, obyvatelé jsou zaměřeni na dlouhodobé budování svého lidského kapitálu (vzdělání, znalosti, pracovní schopnosti), pohlaví jsou si rovna a sex je relativně dostupný (viz Vesmír 91, 46, 2012/1). Nedostatek žen pak nemusí u mladých mužů způsobovat rozmařilost a divokost, ale právě opačně podporuje usilování o vysoký společenský status, aby mohli imponovat nejkvalitnější životní partnerce.

Rodiče, kteří mají povědomí o budoucích nesnázích s hledáním nevěsty, mohou zvyšovat šance svého syna vyšší mírou úspor či vyššími investicemi do obydlí. Z údajů z některých oblastí Číny například plyne, že čím vyšší je nedostatek žen, tím více domácností spoří, a podobně 30 až 48% nárůst cen bytů ve městech během let 2003 až 2009 lze vysvětlit vysokým pohlavním indexem.⁸ ∞